

İSTANBUL DİVAN EDEBİYATI MÜZESİNDEKİ İKİ RAHLE

DEMET KARAÇAĞ*

ÖZ

Türk sanatında, ahşap üzerine yapılan çalışmalar, oldukça sınırlıdır. Ahşap eserlerin gelişimi, meydana getirilen ekoller, sanatkarlar ve diğer kültür çevreleri ile karşılaştırılmasından oluşan bilgiler oldukça sınırlıdır. Zaman içerisinde tahrip olan ya da tamamen yok olmuş ahşap sanat eserlerinin bir gurubunu rahleler oluşturmaktadır. Terim anlamıyla rahle; "üzerinde kitap okunan veya çizim ya da yazı çalışmaları yapılan, bazıları açılır kapanır tarzda hareketli, bazıları sehpa ya da masa şeklinde sabit olan eşyalar" dır. Ana malzemesi ahşaptır. İlk dönemlerde sade olarak kullanılan ahşap zaman içinde değişikliğe uğrayarak sedef, bağa, fildişi, boynuz, gümüş ve değerli taşların kakılması ve kaplanması ile değişerek ve gelişerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

Bu araştırmada incelenen iki rahle, açılır kapanır tarzda, ahşap üzerine kadife kaplı olup, birinci örnekte kumaş, ikinci örnekte ise gümüş plaka aplikasyon tekniği uygulanmıştır. Bu incelenen rahlelerden birinci örnekte görülen kumaş üzerine kumaş aplikasyonu, Türk sanatında kıyafetlerde yoğun kullanılmıştır. Kumaş üzerine metal aplikasyon uygulaması yapılmış ikinci örnek ise Türk sanatında ender olarak yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Aplikasyon, Rahle, Ahşap.

ABSTRACT

TWO "RAHLES" ** FROM MUSEUM OF "DİVAN EDEBİYATI" *** IN ISTANBUL

In Turkish Art, the fine art works on wood, development of these works, different styles, the artists and information developed due to the comparison of other cultural environments are very limited. Low reading desks (Koran Stands) are those of wooden art works that were destroyed or vanished completely in time. As a term "rahle" is a low desk on which reading, writing and drawing works can be performed, some of which are not fixed while the others are fixed like tripods or tables in shape. Basic material used for these furnitures is wood. The pre-works were completely and simply made of wood but the wood continued to survive and develop up to date which was covered & inlaid with different materials like mother of pearl, ivory, animal horns, silver and valuable stones.

In this research the two low reading desks are openable and closable in style. Both are covered with velvet. In the first case, fabric application technic and in the second case, silver plate application technic was used. The cloth on cloth application used in the first case is commonly used while the metal on cloth application in the second case is rarely seen in Turkish Clothing Art.

Key words: Application, Koran stands, Wood.

* Dr. Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Elemanı, Ankara, TÜRKİYE.

** Rahle = A low reading desk.

*** Divan Edebiyatı = Classical Poetry in Turkish Literature.

Orta Asya'da yapılan araştırmalar, Türklerin çok eskilere dayanan ahşap işleme geleneğine sahip olduğunu göstermektedir. Anadolu'nun ağaç yönünden zenginliği, kültürel ve coğrafi çevre koşulları bu geleneğin Anadolu'da gelişmesinde önemli bir faktör oluşturmuştur.¹ Genel olarak bakıldığında el sanatları içinde en az tanınan konuların başında ahşap işçiliği gelmektedir. Mimari ile paralel bir gelişme gösteren ahşap işçiliğinde sütun başlıkları, kapı ve pencere kenekleri, tavan kirişleri, mihrapların ve minberlerin yanında, ahşap sandukalar, vaaz kürsüleri, kuran mahfazaları ve rahleler gibi taşınabilir eşyalar yoğun olarak görülmektedir. Ancak taşınabilir eşyaların kalıcılığı, mimariye bağlı gelişen örneklere göre daha azdır. Rahlelerde bu grubun içinde yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'i oluşturan ayetlerin kitap şekline getirilip çoğaltılmasıyla aynı dönemlerde yapımına başlanmış olan rahleler, terim anlamıyla "bazıları üzerinde kitap okunan açılır-kapanır tarzda, bazıları ise çizim ve yazım çalışmaları yapmak için sehpa veya masa şeklinde olan eşyalardır".²

Rahle yapımının ana malzemesi çoğunlukla ahşaptır. Ahşap malzemede kullanılan ağaçlar içinde en yoğun olarak, dayanıklılığı nedeniyle ceviz gelmektedir. Ancak bunun yanında kiraz, karaağaç, abanoz, maun, meşe, sedir, tik gibi dayanıklı ağaçların kullanıldığı da görülmektedir.³ Rahlede ilk dönemlerde sade olarak kullanılan ahşap, 13.yüzyıldan 19.yüzyıl sonuna kadar olan geniş bir kronoloji içerisinde hem biçim, hem süsleme açısından değişikliğe uğrayarak gelişimini sürdürmüştür.

Biçim açısından ilk yapılan rahleler uzun ayaklı masa biçiminde iken, daha sonraki dönemlerde oturma yerleri ilave edilmiş, büyük boyutta sabit olarak belli bir yere yerleştirilmiştir. Hareket kabiliyeti olmayan bu rahlelerin, kitap konmaya mahsus kapakları ve oturmak için kürsüsü bulunmaktadır.⁴ Zaman içerisinde rahlelerin boyutlarında ve şekillerinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Sehpa veya masa şeklinde erken örneğini Uygur resimlerinde gördüğümüz rahle tasvirlerinin⁵ İslam minyatürlerinde çok sayıda örneğini bulmak mümkündür.⁶

¹ E. Yücel, "Selçuklu Ağaç İşçiliği", *Sanat Dünyamız*, S: 4, İstanbul 1975, s.3-6.

² C.E. Arseven, "Bezeme" *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1950, Sayfa 218; M.Sözen-U. Tanyeli, "Rahle", *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1992, s. 199; M.Önder, "Rahle", *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*, Ankara 1995, s. 163.

³ D. Karaçağ, *Rahleler*, H.Ü.Edeb.Fak.Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Cilt 1, 2000, s. 33-38.

⁴ C. Çulpan, *Rahleler*, İstanbul 1968, s.60.

⁵ O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s.21-23.

⁶ Bu konuda araştırma sırasında incelenen kaynaklardan bazıları: Z.Tanırdı, "Nakkaş Hasan Paşa", *Sanat*, C. 3, S.5-6, İstanbul 1977, s. 114-125; A. V. Lecop, *Chotscho*, 1979, s.34-35; E.A. Poliakov, Z.I.Rakhimova, *L'art de la Miniature et la de l'arrent*, 1983, s.40-49, 51; Aslanapa, *a.g.e.*, s.21-22; H. Suleimano, F. Suleimanova, *Miniatures Illuminations of Amir Hasrov Dehlevi* 5

Çatma tekniği uygulanarak yapılmış olan bu rahleler daha çok medreselerde yerden yüksekte, dört ayaklı olarak düzenlenmiştir. Bu tip örnekler kitap okuma işleri dışında, sanat atölyelerinde, özellikle minyatür-tezhip sanatkarları tarafından çalışma yapılırken çizim masası, süsleme sehпасı olarak da kullanılmıştır.⁷

Biçim açısından taşınabilir boyutlarda açılır-kapanır tarzda yapılmış olan rahleler ise; Kühnel'in de kabul ettiği gibi: Yekpare tahtadan, birbirine geçmeli dişli olarak, iki kanatlı, 13. yüzyılda Anadolu Selçukluları zamanında yapılmıştır.⁸ Bu rahlelerin yüksekliği önünde diz çöküp, üzerine konacak Kuran-ı Kerim'in rahatça okunabileceği ölçülerde, katlandığı zaman bir metre kadar uzunluğundadır. Eni boyunun ortalama üçte biri kadardır. Geçme dişlerinin açıldığı bölümler de boyunun üçte birine yaklaşır.⁹

Sanat Tarihi çerçevesinde "rahle" denildiğinde ilk akla gelen model, Anadolu Selçuklu Devrinde yapılan bu biçimle özdeşleştirilmiştir. Ancak bu dönemden günümüze gelen örneklerin sayısı çok sınırlıdır. Bu rahleler incelendiğinde ana malzeme olarak ahşap görülmektedir. Rahle yüzeylerinde süslemelerin başta oyma olmak üzere kakma, boyama, kazıma ve ajur teknikleriyle uygulandığı görülmektedir. Süslemeler bitkisel, figürlü, geometrik kompozisyonlar ve hat sanatından örnekler uygulanarak meydana getirilmiştir.¹⁰

14. yüzyıldaki ahşap eserler, Selçuklu ahşap sanatı üslubunun son örnekleriyle, Osmanlı sanat üslubunun hazırlayıcısı ve belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Bu dönemde sedef, bağa, fildişi kullanılarak, kakma tekniğinde

Works, Tashkent; Fazila Suleimanova, *Miniatures Illuminations of Nizami*, 1985, Tashkent, "Hamsab" 1987, Tashkent Litterature.

⁷ *Şehname* yazarı Talikizade'nin 3. Mehmet'in Eğri Fethini konu alan *Şahname-i Mehmet-i Salis* ya da *Eğri Fetihnamesi* adlı eserin sonunda Has Odalı Nakkaş Hasan kendisini, hattatı ve şehnameci Talikizade'yi özel bir atölyede çalışırken tasvir etmiştir. Tanındı, a.g.m, s.114; F.Çağman, "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya, Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, 1989, s.30.

⁸ E.Kühnel, *Islamische Schriftkunst*, Berlin 1963; E. Kühnel "Islam", *Encyclopedia of World Art*, C.8, Roma, s.326-359; E.Kühnel, *Islamische Kleinkunst*, Berlin 1963.

⁹ Önder, a.g.e, Ankara 1995, s. 163.

¹⁰ Bu konuda Bkz; Halil Edhem, *Anadolu Selçukluları Devrinde Mimari ve Tezyini Sanatlar*, Ankara, 1947; E. Kühnel, a.g.e; A. U. Pope, *A Survey of Persian Art*, Volume 12, 1963; Çulpan, a.g.e; G.Öney, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri*, İstanbul 1971; Jodine Thomine Solder- Bertold Spuler, *Die Kunst Des Islam*, Berlin 1973; Aslanapa, a.g.e.; M. Önder, *Dört Selçuklu Rahlesi, Şaheserler Konuştuğuça*, Ankara, 1996, s.167-170.

¹¹ A.Ersoy, *XV.Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği*, İstanbul 1993, s.5-7.; Niğde Sungurlu Bey, Ürgüp Damsaköy Taşkın Paşa, Manisa Ulu, Bursa Ulu Camii Minberleri; Birgi Ulu Camii pencere kanatları, Gezme Orhan Camii pencere kepenkleri, Kastamonu Kasabaköy, Mahmut Bey ve İbn Neccar Camii kapı kanatları; Y.Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme*, I, İstanbul 1979, s 24-26; G.Öney, *Beylikler Devri Sanat*, XIV-XV YY (1300-1453), Ankara 1989, s. 32-35.

yapılan örneklerin varlığı, ahşap sanatında bir takım yeniliklerin başladığını göstermektedir.¹² Ancak bu döneme ait bir rahle örneği bilinmemektedir. Büyük ihtimalle zaman içerisinde bozularak yok olmuşlardır.

15.yüzyıl Erken Osmanlı dönemi ahşap işçiliği, Selçuklu ve Beylikler devri ile Klasik Osmanlı devri ahşap işçiliği arasında bir geçiş dönemi oluşturmuştur.¹³ Bu yüzyılda ahşap üzerine sedef, bağa, fildişi, altın ve gümüş gibi malzemeler kakılarak daha zengin ve değişik bir görünüm elde edilmiştir.¹⁴ Rahlelerde de süsleme teknikleri içinde yer alan kakmanın kullanıldığı ve Selçuklu dönemi özelliklerinin uygulandığı örnekler vardır. Ayrıca bu döneme ait Timur zamanında Semerkant'da Bibi Hanım Türbesi bahçesinde yer alan taş rahle dönemin ilginç örneklerinden biridir.¹⁵

16.yüzyılda mimari, mimariye bağlı süsleme sanatları ve taşınabilir el sanatları ürünlerinde hemen ilk anda saray etkisi dikkati çekmektedir. Çeşitli motif ve kompozisyonların oluşturulduğu 16. yüzyıl, klasik Türk üslubunun hazırlayıcısı olmuştur.¹⁶ 16.yüzyılda Osmanlı sanatına damgasını vurmuş, çeşitli sanat kollarında uygulanmış, Hatayi motifinin, kıvrılan ve kırılan sivri uçlu yapraklarla birleştirilmesiyle "saz yolu-saz üslubu" denilen yeni bir üslup oluşturulmuştur. Bu üslubu kullanan saray nakkaşlarından biri Şahkulu'dur. Boya kullanmadan, siyah veya sulandırılmış renkli mürekkep ve fırça ile yapılan, tamamen sanatçının kişisel yorumuyla biçimlenen bu resimler; çini, tezhip, maden, kalemişi, ahşap ve minyatür'de uygulanmıştır.¹⁷

Diğer kullanılan bir motif üç yuvarlak benek "çintemani" motifidir. Bu motif yuvarlaklar içine genellikle ay oluşturacak şekilde, iç içe iki veya tek yuvarlak yerleştirilerek yapılır. Çintemani motifleri rahlelerde de görülmektedir.¹⁸ 16. yüzyılda ahşap işçiliğinde kompozisyonlarda yoğun olarak sedef, fildişi, bağa

¹² Niğde Sungur Bey Camii minberi (Sedef kakma), Y. Demiriz, "XIV Yüzyılda Ağaç İşleri" , *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV Yüzyıl)*, 1977, s. 61-71.

¹³ Ersoy, a.g.e., s.75.

¹⁴ Kastamonu Hoca Şemsettin Camii Minberi (1473), Manisa İvaz Paşa Camii Minberi(1484), Ankara Hacı Bayram Camii Minberi (1427), Edirne Muradiye Camii Vaaz Kürsüsü (1426) v.b.; bkz. S.K. Yetkin, *İslam Ülkelerinde Sanat*, İstanbul 1984,s.59-65; R.Bozer, "Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği", *VI.Vakıf Haftası*, İstanbul 1989, s.327-346; Ersoy, a.g.e. s.75-76.

¹⁵ Karaçağ, a.g.e., s. 6.

¹⁶ F.Çağman, "Osmanlı Sanatı, Anadolu Medeniyetleri", *III.Avrupa Konseyi,18.Avrupa Sanat Sergisi*, İstanbul, 1983, s.97-105,10-103; S. Faroqi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam* (Çev. Elif Kılıç) İstanbul 1997. s.159.

¹⁷ Çağman, a.g.e, s.101; B. Mahir, "Osmanlı Saz Üslubu Resimlerinde Ejder İkonografisi", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal' a Armağan*, Ankara 1993, s.271-294; B. Mahir, "Osmanlı Peri Resimleri", *IX. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C.11, İstanbul 1991, s.425-438.

¹⁸ Çulpan, a.g.e., s.72-73.; Karaçağ, a.g.e., s.8.

kullanılmıştır. Bu malzemelerin kullanımıyla beraber geometrik motifler ön plana çıkmış; üçgen, dörtgen, çokgen şeklinde ve bunların farklı biçimlerde yerleştirilmesiyle meydana getirilmiş değişik süslemeler kakma yapılarak uygulanmıştır. Kapı kanatları, tavanlar, minberler, kürsüler ve rahleler v.b. gibi her türlü ahşap eserlerin süslemelerinde, bu malzemelerin kullanıldığını gösteren örnekler bulunmaktadır.¹⁹

17.yüzyılda ahşap işçiliğinde batı sanatının etkileri görülmeye başlamıştır. Klasik motiflerin yanı sıra Avrupa sanatının etkisinde oluşan yeni motif ve biçimler özellikle çiçek buketleri süslemede kullanılmıştır.²⁰ Gül, lale ve diğer çiçeklerden oluşan buketlerin düzenlenişi Türk üslubunda yapılmıştır. Dönemin rahle örneklerinde de aynı üslubun izlendiği bunun yanında kakma sanatının da yoğun olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir.

18. yüzyıl ve sonrasında Osmanlı saray ve çevresinde Batı sanatına ilgi artmıştır. İri kıvrımlı yapraklar, çiçekli gırlantlar dönemin süsleme üslubunu meydana getirmiştir. "Türk Rokoko" su adı verilen bu üslup, 18-19. yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan gümüş sancak Kur'an kutusu (env.no.E.H.489), cirit takımı (env.no.1/2789), Türk İslam Eserleri Müzesi'nde yer alan gümüş buhurdan (env.no.31), bugün kütüphane olarak kullanılan Ağalar Camisi'nde yer alan çifte vav (18.yüzyıl) bu dönemin örneklerinden bazılarıdır.²¹ Bu üslup özelliklerini rahlelerde dahil olmak üzere bu dönemin ahşap eserlerinin tamamında görmek mümkündür.

Bu makalede, bilinen rahlelerden farklı olarak, teknik ve malzeme açısından değişiklik gösteren iki örnek incelenmiştir. İstanbul Divan Edebiyatı Müzesi'nde yer alan rahlelerden birincisi: (fotoğraf:1) Süleymaniye Türbesi'nden gönderilmiştir.²²

Kitabesi bulunmayan ve ustası belli olmayan bu rahlenin ölçüleri şöyledir: Boy 87 cm, dış sayısı 6, genişlik 26 cm, kalınlığı 2 cm dir.

Rahle ahşap üzerine yeşil kadife kaplanarak, üzerine aplike(aplikasyon tekniği-yama işi) uygulanarak yapılmıştır.²³ Açılır-kapanır tarzda (fotoğraf 2) olan rahlenin kare şeklindeki üst dış yüzeyinde (fotoğraf 3) merkezde çift katlı, altı di-

¹⁹ Örnek olarak Üsküdar, Mihrimah Camii pencere kanadı (1548), Selimiye Camii pencere kanadı (1569), Kanuni Türbesi kapısı verilebilir.

²⁰ Çağman, a.g.e., s. 104.

²¹ Çağman, a.g.e., s.104; Yetkin, a.g.e., s. 66-70; C.E.Arseven, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s.83-92.

²² 23 Kanun Evvel 1329'da İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesi'ne, 27-3-1973'de 2901 sayılı yazı ile Divan Edebiyatı Müzesi'ne gönderilmiştir.

²³ H.Ö. Barışta, *Türk İşlemelerinde Teknikler*, Ankara, G. Ü. Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayınları, no:2, 1997, s 22-25.

limden meydana getirilmiş bir madalyon bulunmaktadır. Madalyonun içine stilize edilmiş çiçek motifleri merkezde rozet oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Üst dış yüzey panosunun dört köşesinde yine çift katlı altı dilimli bir çiçek motifi işlenmiştir. Rahlenin üst iç yüzeyinde(fotoğraf 4) köşelerde birer lale motifine yer verilmiştir. İç kısmının yüzeyinin tamamı dilimlerden oluşturulup, büyük bir madalyon içi sümbül, lale, karanfil üçlüsü motiflerle hareketlendirilmiş olup, tam merkezde yıldız çiçeği ile kompozisyon tamamlanmıştır. Diğer iç yüzeyde de aynı kompozisyon işlenmiştir (fotoğraf 5).

Rahle dış yüzeyindeki dişlerin üzeri yeşil kadife ile kaplı olup (fotoğraf 1), iç yüzeyde stilize edilmiş küçük kareler içine yerleştirilmiş sümbül dalı ve karanfil motifleri sıralı olarak işlenmiştir.(fotoğraf 5)

Rahlenin düşey dikdörtgen şeklindeki ayak kısmında , ortada rahlenin üst iç yüzey panosunda görülen madalyon kompozisyonu aynı şekilde uygulanmış olup (şekil 1), bu madalyonun hemen üstünde yan yana iki dikdörtgen plaka, düzgün olarak parça düşürülerek yapılan oyma tekniğiyle (ajur) çıkarılmıştır. Ayak kısmının üst köşelerinde ve mihraplı ayak açıklığının üst iki köşesinde, rahlenin üst dış yüzey panosu merkezinde yer alan kompozisyon (fotoğraf 3) tekrar edilmiştir. Bu kompozisyonlar dışında kalan yüzey üzerinde stilize edilmiş sümbül, karanfil ve yaprak motifleri simetrik olarak applike yapılmıştır(şekil 2).

Rahlenin ayak iç kısmı ve kalınlık kısımları boş bırakılmış, diğer yüzeyde de aynı kompozisyon birebir tekrar edilmiştir.

Bugün çalışır durumda olan rahlenin kadife kumaş kaplamasında özellikle dış kısmındaki dış yüzeylerinde bozulmalar görülmektedir.

İkinci örnek (fotoğraf 6) Sultan Abdülmecid Türbesi'nden Divan Edebiyatı Müzesi'ne gönderilmiştir.²⁴

Bu rahlenin ölçüleri şöyledir: Boy 103 cm, kalınlık 3 cm, genişlik 39 cm, diş sayısı 6 dır.

Rahle, ceviz ağacı üzerine lacivert kadife kaplanarak, üzerine rokoko tarzında motifler, gümüş plakalarla aplikasyon tekniği uygulanarak yapılmış, açılır-kapanır tarzdadır(Şekil 3). Rahlenin kare üst dış yüzeyinin üç kenarı şerit halinde gümüş plakalarla çevrilip bordür oluşturulmuştur. Bordürün köşelerinde dilimler içine birer çiçek motifi yerleştirilmiştir. Bu köşelerin aralarında kalan şeritlerde ikili gruplar şeklinde düzenlenmiş kıvrık dallar içine yerleştirilmiş penç grubundan çiçekler görülmektedir.

²⁴ 9.Kanun-u Sani 1926' da Türk-İslam Eserleri Müzesi'ne, 9-2-1977 ve 800844 sayılı yazıyla Divan Edebiyatı Müzesi'ne gönderilmiştir.

Rahlenin kenarındaki bordürde, applike edilen gümüş plakalarda ahşapa tutturmak için kullanılan tepeli çiviler, süsleme içine özenle yerleştirilip çakılmış ve gizlenmiştir. Üst dış yüzeyi, lacivert kadife kaplanıp boş bırakılmıştır. Üst iç yüzeyde ise bordür kısmında, dış yüzey panosu bordür süslemesi aynı şekilde uygulanmıştır. İç yüzeyde kadife kaplı zemin üzerine elips şeklinde büyük bir gümüş plaka yerleştirilmiştir(fotoğraf 7). Bu gümüş plaka üzerinde, merkezde , küçük çiçeklerden oluşmuş elipsin etrafı, birbirine bağlantılı palmetlerle çevrilmiştir. Bu kompozisyonun çevresi sekiz tane yarım daire sapların içine oturtulmuş, stilize edilmiş lale motifleriyle zenginleştirilmiştir. Saplardan oluşan grupların aralarına birer lale ve küçük çiçekler serpiştirilmiştir. Böylece merkezi kompozisyon meydana getirilmiştir. Bu merkezi kompozisyon çivilerle ahşap üzerine çakılmıştır ancak, çiviler kompozisyon içinde dekoratif olarak gizlenmiştir.

Rahle dışlarının yüzeyi içten ve dıştan lacivert kadife ile kaplanmış ve kadife üzeri boş bırakılmıştır.

Düsey dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş olan rahlenin ayak dış kısmındaki bordürlerde, rahlenin üst ve iç kısmında yer alan bordür süslemesinin aynısı görülmektedir. Ayak panosunun mihraplı ayak açıklığında da aynı bordür devam ettirilmiştir (fotoğraf 8). Rahle ayağında mihrap açıklığının üstünde yer alan elips şeklindeki gümüş plaka, rahle üst iç yüzeyinde görülen (fotoğraf 7) süsleme kompozisyonuyla birebir aynı özellikleri göstermektedir. Mihraplı ayak açıklığında ise tepelik üzerinde, gümüşten çift sıra simetrik olarak yerleştirilmiş yaprakların aralarına gizlenmiştir. Yapraklar arasında üç sıra yazı bulunmaktadır. Ayak kısmının diğer yüzünde de aynı kompozisyon ve yazı panosu yer alır. Ayak iç kısmı boş bırakılmış olan rahlenin kalınlık kısımları lacivert kadife kaplanmıştır.

Bugün çalışır durumda olan rahlenin (fotoğraf 9) kadife kaplamalarında bozulmalar ve yırtılmalar vardır. Gümüş kaplamaları ahşaba bağlayan çivilerin büyük bir bölümü yerinden çıkmıştır. Ahşap üzerinde özellikle ters tepelik kısımlarında kırılmalar görülür.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi rahlelerde geniş kullanım alanı bulunan çok sayıdaki malzemeler içinde kumaşla kaplanmış bu iki örnek ayrı bir yer tutar. Bu örnekler 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Kumaş 14. yüzyıldan başlayarak Türk sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Başta Bursa olmak üzere 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen zaman içinde Osmanlı İmparatorluğunun toprakları üzerinde çeşitli yörelerde çeşitli türlerde kumaş imalatı yapılmıştır. Bursa kadar olmasa da İstanbul'da önemli bir dokumacılık merkezidir. Özellikle 18.yüzyılın ilk yarısından itibaren " İstanbul Kari" adı verilen kumaşlar Avrupa'da da kullanılmıştır. 18. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa'da sanayi

devrimiyle beraber ilk ve en önemli gelişme dokuma sanayisinde olmuş, bunun sonucunda başta Osmanlı olmak üzere doğu dünyasında yüzyıllardan beri süre gelen geleneksel el üretimi ürünü olan dokuma, dolayısıyla kumaş sanatı gerilemeye başlamıştır. 18.yüzyıl sonu 19.yüzyılda Osmanlı kumaşçılığının canlandırılması için çalışmalar yapılmış, özellikle 1759 yılında yapılan "Ayazma Kumaş Atölyeleri" ve 3. Selim Döneminde 1806 da kurulan Selimiye Atölyeleri önemlidir.²⁵

Bu atölyelerde üretilen kumaşlar daha çok kadın ve erkek giyiminde kullanılmıştır.²⁶ Kadife olarak üretilen kumaşlar ise kıyafet yapımı yanında kitap kaplarında, tavanlarda, cüz keselerinde,²⁷örneklerimizden görüleceği gibi az sayıda da olsa rahlelerde karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen her iki rahle örneği, açılır-kapanır tarzda, ahşap üzerine kadife kaplıdır. Birinci örnek yeşil kadife üzerine kumaş aplikeli, ikinci örnek ise lacivert kadife üzerine gümüş plaka aplikeli olarak yapılmıştır. Dokumada aplikasyon " bir kumaş veya dantelin bir başka kumaş veya tül üzerine uygulanması" demektir. Bu işleme biçimi Türk sanatına 19. yüzyılda Avrupa'dan gelmiştir. Türk sanatında bu teknik geliştirilerek işleme sanatının her alanında uygulanmıştır.²⁸ Her iki rahlede de aplikasyonun uygulanmış olması Batı sanatının bu alanda etkili olduğunu göstermektedir. Kumaş üzerine kumaş aplikasyonu Türk sanatında kıyafetlerde yoğun olarak kullanılmıştır. Ancak kumaş üzerine metal aplikasyon ender olarak uygulanmıştır.²⁹ Metal parçalarının, kumaş kaplı ahşap üzerine yerleştirilmesinde çiviler önemlidir. Çünkü Türk mimarisinde ve el sanatlarında çivi, bağlayıcı ve dekoratif bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanıldıkları malzeme cinslerine göre maden, ahşap, çini ve alçı üzerinde çivili süsleme örnekleri dikkati çekmektedir.³⁰ Kumaş kaplı ahşap rahle üzerinde görülen madalyon şeklinde gümüş malzemeyle yapılmış olan süsleme kompozisyonunda çiviler kullanılmıştır.Bu rahle üzerinde yer alan bitkisel motiflerin oluşturduğu kompozisyon, özellikle Avrupa tesiriyle Türk sanatında yoğun olarak kullanılmış, hatta günümüz aynalarının süslemeleriyle de büyük benzerlik göstermektedir.³¹

²⁵ N. Gürsu, *Türk Dokumacılık Sanatı*, İstanbul 1988, s.140; Zeki Sönmez, "18.yüzyılda Türk Kumaş Sanatında Gelişmeler ve Selimiye Kumaşları", 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Cilt 3, İstanbul 1991, s.235-241.

²⁶ Sönmez, a.g.m., s. 238.

²⁷ Z.Tanrımdı "Kadife Ciltler ", 9. *Milletlerarası Türk Kongresi*, Cilt 3, İstanbul; 1991, s.309-312.

²⁸ H.Ö. Barışta,*Türk El Sanatları*, Ankara 1988,s.97; Gürsu, a.g.e., s. 136-143; Barışta , a.g.e., s. 22-27.

²⁹ Barışta, *Türk El....*, s.97.

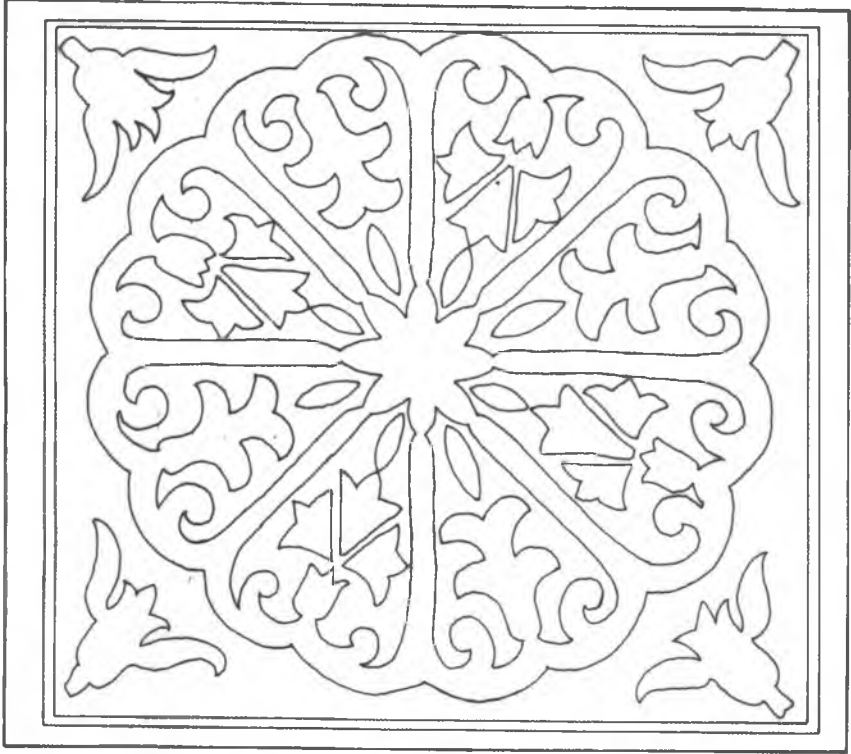
³⁰ Y. Önge, "Türk Mimarisinde Çivili Tezyinat" *Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi*, C.IV, İzmir 1988, s. 79-88.

³¹ Ö. Bakırer , "Gerçeğin Şuretinin Saklandığı Yer: AYNA" , *Sultanların Aynaları*, İstanbul 1998, s. 13-29.

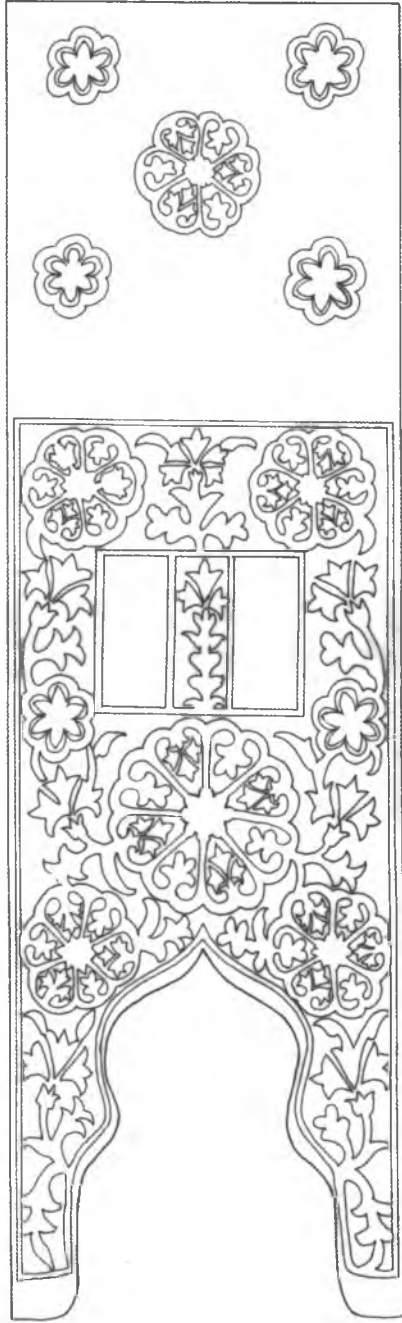
Ayrıca benzer süsleme unsurlarına, 18.yüzyıl sonu 19.yüzyılda mimariye bağılı süslemelerde, çeşmelerde, mezar taşlarında ve duvar resimlerinde rastlamak mümkündür.³²

Sonuç olarak 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılda Türk sanatında Batı etkisinin yoğun olduğu, mimari ve mimariye bağılı süsleme sanatlarında, küçük el sanatlarında "Türk rokосу" olarak adlandırılan bir üslubun varlığı ve yaygınlığı görülmektedir. Burada incelenen kumaş kaplı rahleler; kumaş, kalemişi ,taş, duvar resmi ve maden sanatının dönem özellikleriyle paralellik gösteren ve bu üslubun içerisinde ortaya koyulmuş örnekler olarak, ahşap eserler içerisinde özel bir yere sahiptir.

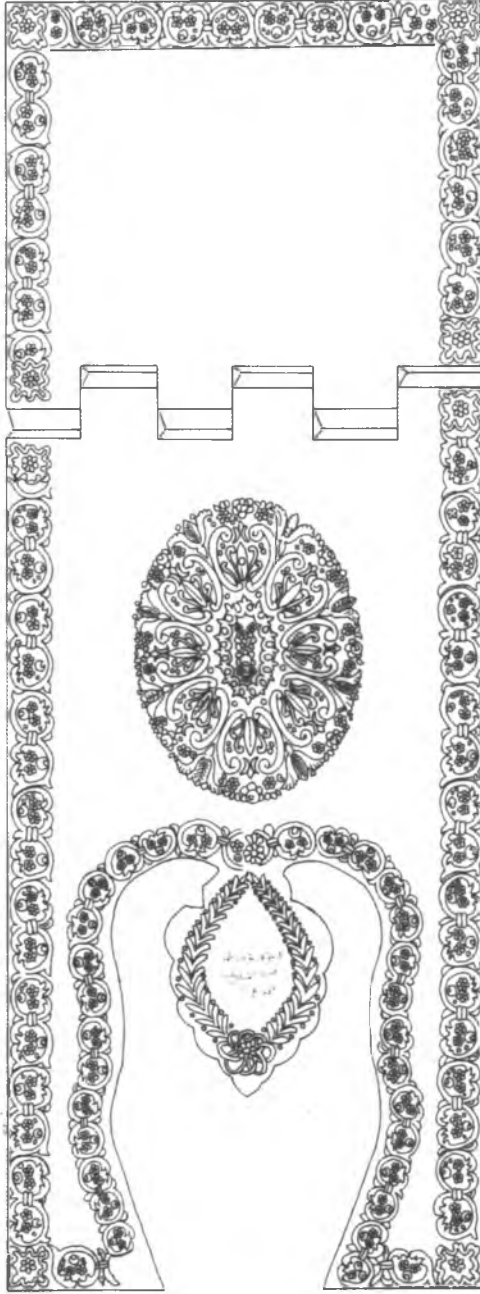
³² Bu konuda Bkz: R. Arık, *Batılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1988; G. Tuncel, *Batı Anadolu Bölgesinde Camii Tasvirli Mezar Taşları*, Ankara 1989; H.Ö. Barışta, *İstanbul Çeşmeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1053, Tanıtma eserler dizisi:17, İstanbul 1989; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992; H.Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 11410, tanıtma eserleri dizisi: 46, Ankara 1993.

Ŗekil : 1

Şekil 2

Şekil - 3

Fotoğraf -2

Fotoğraf -1

Fotoğraf - 3

Fotoğraf - 4

Fotoğraf - 5

Fotoğraf - 6

, Fotoğraf - 7

Fotoğraf - 8

Fotoğraf - 9